

Рускуліс Л., д.пед.н., завідувач кафедри української мови та літератури, Погребняк О., здобувач вищої освіти філологічного факультету

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ В СИСТЕМІ РОБОТИ З ВИВЧЕННЯ ІМЕННИКА В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

На сьогодні в Україні здійснюється реформування різних сфер діяльності, в тому числі це стосується перегляду та оновлення системи освіти, значною частиною якої є мовна. Вчення про розвиток освіти в Україні у XXI ст. акцентує увагу на пріоритетності функційної спрямованості вивчення рідної мови, розвитку граматичних умінь та навичок учнів. Курс української мови є важливою складовою освіти, допомагає розвинути, удосконалити вміння і навички усного мовлення, навчити учнів читати та писати; сформувати певні знання про мову й мовні вміння та забезпечує мотивацію в процесі вивчення рідної мови.

Підлітковий вік охоплює період середньої школи (5-9 класи), а саме від 10-11 до 14-15 років. Цей період називають важким, зламним, критичним тому, що у цей час дитина переживає складні та суперечливі зміни, які здійснюються за короткий проміжок часу та мають стрибкоподібний, бурхливий характер. Також цей період має назву перехідного через те, що відбувається перехід від дитячого віку до юнацького. У цей період на формування особистості впливає процес статевого дозрівання. Дослідники доводять, щоперш за все у підлітків цей період вирізняється бурхливим фізичним зростанням організму, який виражається в збільшенні зросту і ваги, що супроводжує зміну пропорцій тіла. Завдяки швидкому розвитку виникають труднощі у функціонуванні серця, легенів, кровопостачанні головного мозку, для підлітків властиві перепади судинного і м'язового тону.

Провідна діяльність є тим оптимальним видом активності, який спричиняє успішний розвиток основних психічних новоутворень у підлітків – це інтимно-особистісне спілкування, суспільно-корисна діяльність, навчальна діяльність [2, с. 64]. Соціальний розвиток підлітка зумовлений в новій системі стосунків, а саме у спілкуванні з дорослими та однолітками, в нових соціальних функціях. Як і у молодшому шкільному віці, для підлітка головним соціальним середовищем є школа. На цій стадії у дитини виникають специфічні комплекси потреб, які полягають у прагненні знайти своє місце серед однолітків, долучитися до життя й діяльності дорослих. Основний чинник розвитку підлітка є його соціальна активність, яка направлена на опанування зразків поведінки і цінностей, для будування стосунків з дорослими та однолітками.

Суттєво змінюються психологічні особливості навчання підлітків: підлітки обирають такі способи навчання, які роблять їх більш незалежними, більш дорослими в їх очах (обирають самостійні форми занять, а від вчителя потребується розуміння, підтримка, допомога); виникають нові мотиви учіння: освіченість, прагнення влаштуватись у майбутньому (подаліше

навчання, робота), прагнення самоствердження і самовдосконалення, необхідність виконувати вимоги батьків; знання стають цінністю. Вони дозволяють зайняти певний статус серед однолітків; з'являється спрямованість на самостійний пошук нових знань; процес засвоєння знань у школі може супроводжуватись інтелектуальними емоціями, але особливістю є те, що вони не самі обирають знання, тому одні учні їх легко засвоюють, інші – тільки вибіркові предмети; оцінка для підлітків є статусом, показником рівня знань, стимулом; підлітки активно випробовують свої сили в різних галузях трудової діяльності: організація різних заходів, суспільно-політичне життя тощо [1, с. 36].

Під час навчання в середній школі у підлітків зростає концентрація уваги, що допомагає зосередитися на навчальній діяльності та водночас відволікатися від сторонніх спонукань, які потребують вольових зусиль. Підлітки вже здатні концентрувати увагу на певних об'єктах, оволодівати собою та не звертати увагу на відволікання, перемикаючи та розподіляючи увагу на нові завдання. Увага стає більшою за обсягом та більш стійкою, чим у молодшому шкільному віці. У віці 12-14 років зростає обсяг уваги, а саме зростає кількість об'єктів, на які може зосереджуватися увага водночас. Підлітки можуть примушувати себе бути уважними, навіть коли завдання їм нецікаві, таким чином краще виявляються вміння розподіляти та перемикаючи увагу.

Концентрація уваги важлива під час вивчення частини мови іменник тому, що він має велику кількість груп лексики, семантичні особливості та морфологічні категорії (рід, число, відмінок), які становлять єдину систему.

Із кожним роком розвивається та збільшується пам'ять, за результатом застосування логічних операцій (запам'ятовування). Характерною особливістю розвитку пам'яті в підлітковому віці є зростання довільності пам'яті, – все більше і більше зростає навмисний характер запам'ятовування, все частіше ставиться спеціальна за мету запам'ятовувати, зберігати, пригадувати, відтворювати. Це безпосередньо пов'язано зі зростанням самостійності в навчальній діяльності школяра. Підліток вже свідомо розпочинає застосовувати деякі прийоми запам'ятовування і пригадування, збільшується кількість усвідомленого матеріалу та швидкість запам'ятовування і відтворення матеріалу. Спостерігаються значні кількісні зміни пам'яті, розвиток, спрямований у напрямі її інтелектуалізації. У запам'ятовуванні матеріалу все більше набуває значення опосередковане запам'ятовування через слово.

Під час вивчення теми «Іменник» учні розвивають свою пам'ять, запам'ятовуючи відміни іменників, іншомовні слова та особливості наголошування іменників.

У процесі навчання помітне вдосконалення мислення підлітка, а саме абстрактного (словесно-логічного) мислення. У цьому віці понятійне мислення зумовлене вимогами навчальної діяльності. У підлітків розвивається вміння оперувати гіпотезами у процесі вирішення мисленневих завдань. Мислення на рівні формальних операцій передбачає такі вміння як: формулювання, перевіряння та оцінювання гіпотез, маніпулювання не лише загальновідомими

фактами, а й міркуваннями, які перечать наявним знанням. Це удосконалює здатність підлітка до планування і передбачення.

Основою абстрактного мислення підлітків є сформованість таких здатностей: врахування більшості комбінацій змінних у процесі пошуку розв'язання проблеми; продукування припущень про вплив однієї змінної на іншу; об'єднання і розподіл змінних гіпотетико дедуктивним шляхом[2, с. 65].

Використовуючи під час вивчення теми «Іменник» різноманітних схем і таблиць, сприяє розвитку учнями абстрактного мислення. Наприклад, у ході вивчення лексико-граматичні розрядів іменника.

Для підлітка характерне підвищення інтелектуальної активності, яка стимулює не тільки його природну допитливість, а й бажання розвинути, демонструвати свої здібності, отримувати високі оцінки. Підлітковий вік є часом інтенсивного розвитку індивідуальних особливостей мислення, наприклад: творчості, самостійності, гнучкості тощо. Особливістю віку виступає розвиток активного, самостійного, творчого мислення. Іноді підлітку бракує критичності мислення для оцінки власної розумової діяльності.

Завдяки розвитку пізнавальних процесів можна прослідкувати розвиток у підлітковому віці монологічного, діалогічного і писемного мовлення. Мовлення підлітків стає більш конкретним і регульованим. Спостерігається розширення словникового запасу, удосконалення навичок оперування словами.

У мовній практиці проявляється явище власної мови підлітків, яка транслюється захопленням жаргонної лексики та використанням слів іншомовного походження. Також з труднощів у розвитку мовлення є відсутність красномовності, уривчастість мови, наявність багатослівності, використання довгих речень. Але у підлітковому віці з'являється жага до оволодіння виразним мовленням для демонстрацій знань, саме тому збільшується словниковий запас, поліпшується писемне мовлення. Мовлення підлітків розвивається за чотирма напрямками: 1) як засіб спілкування; 2) як спосіб набуття знань; 3) як інструмент творення та засіб вираження емоційних станів і вольової регуляції поведінки; 4) як об'єкт вивчення[1, с. 37].

У навчальній практиці розвиток мовлення допомагає формувати вміння висловлювати свою думку та аргументувати її, самостійно писати роботи. Тема «Іменник» допоможе збагатити словниковий запас, та навчитися правильно використовувати лексично і граматично іменники в мовленні.

Отже, для підліткового віку характерний перехід до старшої школи, виникнення нової соціальної системи стосунків. У підлітків головним соціальним середовищем залишається школа, з'являються нові мотиви учіння, спрямованість самостійно здобувати знання, які стають цінними. Також зростає концентрація уваги, розвивається та збільшується пам'ять, вдосконалюються абстрактне (словесно-логічне) мислення, розвивається монологічне, діалогічне і писемне мовлення. Саме ці психологічні чинники допомагають поглиблено вивчити частину мови іменник в підлітковому віці, ніж це можливо молодшими школярами.

Список джерел:

1. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури. 2010. С. 88.
2. Лисенко Л.М. Вікова психологія. Методичні рекомендації. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди. 2020. С. 113.